

Ote Imatran yleiskaavasta, 1947–53. Kuvälähde: Alvar Aallon kaupunkikuva -esite.

Alvar Aalto teollisuuden ja kaupunkien kaavasuunnittelijana

Juhana Lahti

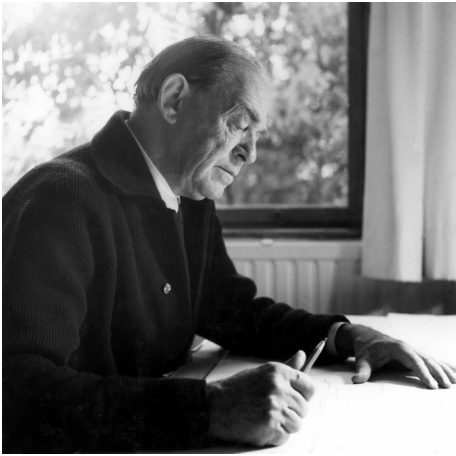
Alvar Aallon (1898–1976) kaavoituksen parissa tekemälle työlle on luonteenomaista kehittämisenäkökulma: hän toteutti yleiskaavoitusta ja aluesuunnittelua ennen kuin rakennuslaki 1959 teki niistä lakisääteisiä. Teollisuuden tarpeet ja kaupunkien keskustaratkaisut ovat keskeisiä toimeksiantoja Aallon kaavatuotannossa. Helsingin keskustasuunnitelman myötä hän laati keskustasuunnitelmia myös ulkomaille 1960-luvulla, mutta ne jäivät toteutumatta. Aallon kaavasuunnitelmat perustuvat toimintojen erotteluun, mutta samalla hän korosti luonnon- ja kulttuurimaiseman ja kestävän rakennustavan arvoja.

Aalto valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta 1921 ja perusti oman toimiston 1923. Joidenkin lähteiden mukaan hän oli toinen niistä arkkitehdeistä, jotka hakivat Teknillisen korkeakoulun ensimmäistä asemakaavaopin professuuria 1940. Viran sai Otto-livari Meurman.

Aalto oli kansainvälinen toimija. 1940-luvulla hän tutustui suunnittelukäytäntöihin Yhdysvalloissa ja sovelsi omaksumiaan vaikutteita kotimaisiin olosuhteisiin. Oleskellessaan Atlantin takana hän valmisteli jälleenrakentamistyöhön liittyvää uudenlaista kaupunkimallia otsikolla ”American Town in Finland”, jossa hyödynnettiin teollisesti tuotettuja tyyppirakennuksia.

Aluesuunnittelun uranuurtaja

Aalto kuuluu aluesuunnittelun uranuurtajiin. Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma valmistui Aallon osalta 1942, ja suunnitelma-alue käsitti jokivarren alajuoksun Kokemäen itäpuolelta merelle Porin länsipuolelle. Se oli varhainen aluesuunnitelma (myöhempi termi seutukaava, nykyisessä suunnittelujärjestelmässä maakuntakaava), jonka taustavaikuttajia olivat Porin kauppakamari ja A. Ahlström Oy, joiden aloitteesta alueen kunnat päättivät suunnitelmayhteistyöstä.

Alvar Aalto. Kuva: Heikki Havas. Arkkitehtuurimuseo.

Imatran kauppalan yleisasemakaava puolestaan oli ensimmäinen kaupungin strateginen kehittämissuunnitelma Suomessa. Työn tilasi Enso-Gutzeit, jonka tuotannollisista tarpeista hanke lähti. Eri alojen asiantuntijoiden yhteistyönä laadittu kaava hyödynsi ajan lainsäädännön mahdollisuuksia. Kun kaavoitusmonopoli oli vain kaupungeilla omistamallaan maalla, kasvun hallitsemiseksi kehitettiin erilaisia keinoja. Aallon suunnitelmassa pyrittiin ehkäisemään suunnittelemattoman esikaupunkiasutuksen syntymistä kaavoittamalla suojavyöhyke hyödyntäen nk. asemakaavantakaisia määräyksiä. (Asemakaavalain 1932 mukainen toimintamalli, jossa asemakaavoitettavan alueen ulkopuolisen yksityisomisteisen maan rakentamista voitiin ohjata asemakaavantakaisilla määräyksillä).

Kaavasunnittelu visiointina

Rovaniemen kaupungille laadittiin Suomen Arkkitehtiliiton (SAFA) jälleenrakennustoimistossa Aallon johdolla ”poronsarvikaavana” tunnettu asemakaava toisen maailmansodan lopulla. Hanketta seurasi Lapin aluesuunnitelma 1950–1955: se oli seitsemän kunnan alueen käsittäväksi tarkoitettu suunnitelma, joka toteutui viiden Kemi- ja Ounasjokivarressa sijaitsevan kunnan alueille laadittuina yleiskaavoina.

Aalto sai muutamia töitä voittamalla kaavakilpailun, näistä viimeinen oli Otaniemen Teknillisen korkeakoulun alueen asemakaava 1949. Alueen ja sen rakennusten suunnittelu jatkui Aallon toimistossa 1960-luvun lopulle saakka. Otaniemi on esimerkki monesta olennaisesta kaavoitukseen liittyvästä piirteestä: Kaava on laadittu rajatulle alueelle, jolle kaavassa määritellään käyttötarkoitus; Aluekokonaisuuksien suunnittelu- ja rakentamisprosessit kestävät pitkään; Otaniemen alue oli tuolloin kaupunkirajojen ulkopuolella, maaseudulla, missä kaavoittaminen ja rakentaminen olivat ennen 1959 rakennuslakia menettelyiltään kevyempiä kuin kaupungin sisällä.

Kolme keskeisintä esimerkkiä Aallon kaupunkikeskustojen kehittämissuunnitelmista ovat Koskikeskuksen kilpailuehdotus Oulun keskustan laajentamisesta Oulujoen suulle; Helsingin keskustasuunnitelma 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa, joka oli tarkoitettu asemakaavoituksen kehittämisen pohjaksi; sekä Seinäjoen hallinto- ja kulttuurikeskustan toteuttaminen kolmen vuosikymmenen kuluessa.

Aallon kaavasunnitelmien jalostaminen käytäntöön jäi muiden tehtäväksi, hän ei vienyt suunnitelmiaan virallisen kaavoitusprosessin lävitse hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi kaava-asiakirjoiksi. Aallon kaavasunnittelu nojautui funktionalismin periaatteisiin, korosti maisemaa, maantiedettä ja kestäväää rakennustapaa. Alvar Aallon toimistossa suunniteltiin useille teollisuuden toimeksiantoina toteutetuille kaava-alueille myös rakennukset.

Valikoidut kaavatyöt:

- Karhulan yleis- ja asemakaava 1936–42.
- Kotkan Sunilan yleis- ja asemakaava 1936–1950-luku.
- Inkeröisten yleiskaava 1937–57.
- Euran Kauttuan asemakaava 1937–46.
- Varkauden asemakaava 1938–1941.
- Varkauden Savonmäen omakotialueen asemakaava 1938–41.
- Inkeröisten Karhunkankaan omakotialueen asemakaava 1938–41.
- Noormarkun yleiskaava 1941.
- Helsingin Pirkkolan omakotialueen asemakaava 1941.
- Varkauden Könönpellon alueen asemakaava 1941–44.
- Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma 1941–42.
- Oulun Koskikeskus -suunnitelma 1943–44 (kilpailu).
- Varkauden yleiskaava 1944.
- Rovaniemen asemakaava 1944–45 (jatkui 1950-luvulla).
- Avestan keskustasuunnitelma (Ruotsi) 1944.
- Nynäshamnin yleiskaava (Ruotsi) 1945.
- Tornion asemakaava 1945.
- Kotkan Kymin uittoyhdistyksen ja tiilitehtaan alueen asemakaava 1945.
- Tampereen Pekolan asuinalue 1945–52.
- Hämeenlinnan Vanajan asemakaava 1945.
- Vaasan Huutoniemen alueen asemakaava 1946.
- Ruotsinpyhtään A. Ahlström Oy:n tehdasalueen ja ympäristön asemakaava 1946–48.
- Solnan asemakaava (Ruotsi) 1947.
- Imatran yleiskaava 1947–57.
- Säynätsalon asemakaava 1948–49.
- Espoon Otaniemen Teknillisen korkeakoulun alueen asemakaavakilpailu 1949–68 (ensimmäinen palkinto).
- Lapin aluesuunnitelma (Rovaniemi, Rovaniemen maalaiskunta, Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi ja Tervola) 1950–57.
 - Rovaniemen maalaiskunnan Jaatilan ja Muurolan yleiskaava 1955.
 - Kemijärven yleiskaava 1955.
 - Kittilän yleiskaava 1955.
 - Pelkosenniemen yleiskaava 1955.
 - Rovaniemen kauppalan yleiskaava 1957.
- Haminan Summan yleis- ja asemakaava 1953–58.
- Säynätsalon Lehtisaaren asemakaava 1955–56.
- Jyväskylän Viitaniemen asemakaava 1957–59.
- Seinäjoen kaupunkikeskus 1959–68.
- Helsingin keskustasuunnitelma 1959–65.
- Montrealin keskustasuunnitelma (Kanada) 1963–64.
- Castrop-Rauxelin kaupunkikeskus (Saksa) 1965.
- Espoon Kivenlahden yleiskaava 1966 (kilpailu).
- Patrizia-San Lanfrancon asuinalueen suunnitelma (Italia) 1966–68.
- Kranichsteinin keskustasuunnitelma (Saksa) 1969.

Luettelo perustuu Alvar Aalto -museolta elokuussa 2018 saatuun kaavatyöluetteloon.

Kirjoittaja

Juhana Lahti, filosofian tohtori ja Arkkitehtuurimuseon tutkimuspäällikkö.

Artikkeli on julkaistu 2019.

Lähteet:

Alvar Aalto -museo.

Lukkarinen, Päivi 1998. *Aalto Lapissa. Alvar Aallon Lapin tuotanto*. Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.

Nupponen, Terttu 2000. *Arkkitehdit, sota ja yhteiskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansäätelyprojektina*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Pallasmaa, Juhani 2012. Aalto's image of America. *Aalto and America*. Ed. Stanford Anderson et al. New Haven and London: Yale University Press.

Pelkonen, Eeva-Liisa 2009. *Alvar Aalto – Architecture, Modernity, Geopolitics*. New Haven and London: Yale University Press.

Rautsi, Jussi 1998. Alvar Aallon toteutumattomat alue- ja kaupunkisuunnitelmat. *Alvar Aalto seitsemässä talossa: Tulkintoja arkkitehdin elämäntyöstä*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.